

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Hugo Ung

Fredas facken?

Domstolsprövning av uteslutning ur fackföreningar enligt Europakonventionen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Max Hjärtström

Termin: VT24

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod	6
1.5 Material och forskningsläge	7
1.6 Disposition	8
2 UTESLUTNING UR FACKFÖRENING I SVENSK RÄTT	9
2.1 Rättslig reglering av ideella föreningar	9
2.2 Uteslutning ur ideell förening.....	9
2.3 Uteslutning ur fackförening.....	10
3 MÅL NR T 4011-21	12
3.1 Bakgrund.....	12
3.1.1 Transports stadgar	12
3.2 Parternas grunder och talan.....	13
3.3 Hovrättens domskäl.....	14
4 UTESLUTNING UR FACKFÖRENING ENLIGT EKMR.....	16
4.1 Svensk rätt i förhållande till EKMR.....	16
4.2 Föreningsfriheten i artikel 11 EKMR.....	16
4.3 Praxis från Europadomstolen.....	17
4.3.1 Young, James och Webster mot Storbritannien.....	17
4.3.2 Cheall mot Storbritannien	18
4.3.3 Johansson mot Sverige	19
4.3.4 Sigurdur A Sigurjónsson mot Island	19
4.3.5 Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen mot Storbritannien	20

4.3.6	Vlahov mot Kroatien.....	22
4.4	Sammanfattning.....	24
5	ANALYS.....	26
5.1	Metoden i svensk rätt	26
5.2	Kraven som följer av artikel 11 EKMR	26
5.3	Hovrättens dom.....	27
5.3.1	Inledning	27
5.3.2	Hovrättens dom jämfört med artikel 11 EKMR.....	27
5.4	Slutsats.....	29
	KÄLLFÖRTECKNING	31
	Källor.....	31
	Litteratur.....	33

Summary

In July 2023 the Supreme Court of Sweden (Högsta domstolen) decided not to grant leave to appeal in a case between Mats Fredlund and the Swedish Transport Workers Union (Svenska transportarbetareförbundet). The dispute originated when Mats Fredlund was expelled from the union because of his political commitment on behalf of the Sweden Democrats (Sverigedemokraterna). In its judgement from December 2022, the Svea Court of Appeal (Svea hovrätt) invalidated the expulsion on the grounds that it was not sufficiently clear from the union's internal rules that a member could be expelled for acting on behalf of the Sweden Democrats.

In this paper I have examined the court of appeal's judgement in light of the freedom of association as it is protected in the European Convention on Human Rights. In its judgement, the court mainly followed a method for investigating expulsion from trade unions which had been previously established in Swedish case law. Therefore, I have also examined whether national law is in conformity with the demands that follow from the convention. The examination has mainly followed a legal-dogmatic method, with particular emphasis on case law from the European Court of Human Rights.

My examination has shown that, in cases of expulsion from trade unions, Swedish law allows courts to decide the case on the merits due to the importance of the union membership for the person expelled. In such cases, the decision on the merits is based on an objective interpretation of the internal rules of the union.

Keeping in mind the freedom of association as protected in the European Convention on Human Rights, I have concluded that this legal position must be modified. The main rule ought to be that courts are not allowed to try expulsions from trade unions on the merits. Only in cases where the union is insufficiently independent of the state or is abusing a dominant position can the case be tried on the merits, due to the obligation of the state to protect the individual. In other cases, the court's investigation must be limited to the

question of whether the expulsion was carried out in accordance with the formal rules of the union – that is to say, trial on procedural grounds. In the case between Mats Fredlund and the Swedish Transport Workers Union, the union was sufficiently independent from the state, and there had been no abuse of a dominant position. Therefore, it was not possible for the court of appeal to try the case on the merits and invalidate the expulsion.

Sammanfattning

I juli 2023 beslutade Högsta domstolen att inte meddela prövningstillstånd i ett mål mellan Mats Fredlund och Svenska transportarbetareförbundet. Tvis-ten hade sin bakgrund i att Mats Fredlund uteslöts ur förbundet på grund av sina politiska uppdrag för Sverigedemokraterna. I Svea hovrätts dom från december 2022 ogiltigförklarades uteslutningen eftersom hovrätten ansåg att det inte framgick tillräckligt tydligt av förbundets stadgar att en medlem kunde uteslutas om den aktivt verkade för Sverigedemokraterna.

I den här uppsatsen har jag granskat hovrättens dom mot bakgrund Europakonventionens skydd för föreningsfriheten. Hovrätten följde i sin dom i stor utsträckning den metod för att pröva uteslutning ur fackföreningar som slagits fast i tidigare svensk praxis. Därför har jag också undersökt huruvida det nationella rättsläget stämmer överens med de krav som ställs i Europakonventionen. Undersökningen har huvudsakligen genomförts med hjälp av en rättsdogmatisk metod, och stor vikt har lagts vid praxis från Europadomstolen.

Min undersökning har visat att uteslutningar ur fackföreningar i svensk rätt har ansetts möjliga att pröva materiellt i domstol på grund av medlemskapets betydelse för den uteslutne. Den följande sakprövningen har därefter skett med hjälp av en i huvudsak objektiv tolkning av föreningens stadgar.

Mot bakgrund av skyddet för föreningsfriheten i Europakonventionen har jag kommit fram till att detta rättsläge måste modifieras. Huvudregeln bör vara att en domstol inte kan pröva ett uteslutningsbeslut materiellt. Endast i fall där fackföreningar har en bristande självständighet gentemot staten eller missbrukar en dominerande ställning kan en sakprövning komma i fråga, eftersom staten då har en skyldighet att skydda den enskilde. I andra fall måste domstolens prövning inskränkas till frågan om uteslutningen skett i formellt korrekt ordning enligt stadgarna. I målet mellan Mats Fredlund och Svenska transportarbetareförbundet var förbundet tillräckligt självständigt gentemot staten och hade inte gjort sig skyldigt till missbruk. Därför fanns det ingen möjlighet för hovrätten att pröva uteslutningen i sak och ogiltigförklara den.

Förkortningar

ASLEF	Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen, EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
ILO	International Labour Organization
JT	Juridisk tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
SFS	Svensk författningssamling
SvJT	Svensk juristtidning
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser
Transport	Svenska transportarbetareförbundet

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den femte juli 2023 beslutade HD att inte meddela prövningstillstånd i mål nr T 123-23 mellan Mats Fredlund och Svenska transportarbetareförbundet (nedan Transport).¹ Mats Fredlund blev 2018 utesluten ur Transport efter att han tillträtt som kommunfullmäktigeledamot för Sverigedemokraterna i Kiruna, vilket förbundet ansåg utgjorde illojalt agerande. Han stämde därefter förbundet och yrkade att uteslutningen skulle ogiltigförklaras, vilket också skedde i både tingsrätten och hovrätten.² Målet är omdiskuterat³, och aktualiserar rättsliga frågeställningar rörande fackföreningars utrymme att utesluta medlemmar baserat på deras politiska tillhörighet. Transport har därefter beslutat att lämna in ett klagomål till Europadomstolen.⁴ Därför framstår det som särskilt relevant och angeläget att granska hovrättens dom mot bakgrund av Europakonventionen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen har varit att analysera hovrättens avgörande i mål nr T 4011-21 från Svea hovrätt mot bakgrund av föreningsfriheten som den skyddas i artikel 11 EKMR.

För att uppnå syftet har den närmare innebörden av föreningsfriheten i artikel 11 EKMR undersökts. Utgångspunkt har tagits i praxis från Europadomstolen, gällande dels en fackförenings utrymme att utan inblandning från staten

---

¹ Se Högsta domstolen, beslut 2023-07-05 i mål T 123-23.

² Se Svea Hovrätt, dom 2022-12-08 i mål T 4011-21 (nedan hovrätten) s. 1–2; Stockholms Tingsrätt, dom 2021-03-04 i mål T 15871-19 (nedan tingsrätten) s. 1–5.

³ Se exv. Gustavsson, Sverker, *Föreningars egenmakt hotas*, Dagens Arena, 2021-03-12, <https://www.dagensarena.se/opinion/foreningars-egenmakt-hotas/> (besökt 2024-04-23); Arbetet: *Efter dagens dom mot Transport: "Sverigedemokrater kan återvända till facket"*, 2022-12-08, <https://arbetet.se/2022/12/08/efter-dagens-dom-mot-transport-sverigedemokrater-kan-atervanda-till-facket/> (besökt 2024-04-23).

⁴ Se Lag & Avtal, *Transport tar uteslutningsrätten till Europadomstolen*, 2023-09-19, <https://www.lag-avtal.se/nyheter/transport-tar-uteslutningsratten-till-europadomstolen/4193775> (besökt 2024-04-23).

avgöra vidden av sin medlemskrets, dels en enskild arbetstagares eventuella rätt att inte bli utesluten ur en fackförening på grund av medlemskap i ett politiskt parti. Det har dessutom varit nödvändigt att utreda hur frågor om uteslutning ur ideella föreningar, såsom fackföreningar, traditionellt hanteras inom svensk rätt, och hur detta förhåller sig Europakonventionens krav. Syftet har tillgodosetts genom besvarande av följande frågeställningar:

- Vilken är metoden för att pröva uteslutning ur fackföreningar i svensk rätt?
- Vilka krav ställer artikel 11 EKMR på domstolsprövning av uteslutning ur fackföreningar?
- Stämmer avgörandet i mål nr T 4011-21 överens med skyddet för föreningsfriheten i artikel 11 EKMR?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen har avgränsats på så sätt att hovrättens avgörande enbart studerats i förhållande till föreningsfriheten så som den skyddas i EKMR. Skyddet för föreningsfriheten i andra instrument som i och för sig hade varit tillämpliga, exempelvis ILO-konventioner och FN-konventioner om mänskliga rättigheter, har alltså inte berörts direkt. Undersökningen har också begränsats till att röra enbart frågan om giltighet av ett uteslutningsbeslut i sig. Frågor om rättsföljder av en ogiltig uteslutning, exempelvis förutsättningar för skadestånd, har inte tagits upp.

1.4 Metod

För att besvara frågeställningen har en rättsdogmatisk metod använts. Jan Kleineman beskriver i *Juridisk metodlära* att syftet med den rättsdogmatiska metoden är att rekonstruera en rättsregel eller en lösning på ett rättsligt problem. Det sker med avstamp i de allmänt accepterade rättskällorna, det vill säga lagtext, rättspraxis, förarbeten och doktrin. Den rättsvetenskapliga dokt-

ringen brukar dock i allmänhet inte ges någon självständig betydelse som rättskälla, utan får betydelse i kraft av hur övertygande argumentationen som den framför är.⁵

Både Kleineman och Nils Jareborg argumenterar för att det även finns utrymme inom ramen för den rättsdogmatiska metoden att granska den rekonstruerade rättsregeln ur ett mer kritiskt perspektiv.⁶ Denna uppsats har dock stannat vid att undersöka om hovrättens avgörande, och svensk nationell rätt, står i överensstämmelse med gällande rätt enligt EKMR. Hur lämplig eller ändamålsenlig gällande rätt är faller därför utanför uppsatsens omfång. Där emot har ett kritiskt perspektiv tillämpats i den meningen att hovrättens resonemang, och därmed också det nationella rättsläget, har granskats och kritiserats.

1.5 Material och forskningsläge

De rättskällor som har använts för att undersöka rättsläget har i huvudsak bestått av svensk lagtext, EKMR och praxis från HD och Europadomstolen. Även svenska lagförarbeten har beaktats i begränsad utsträckning. Förarbetena till EKMR (*travaux préparatoires*) har inte använts. De tillämpas i och för sig bitvis i Europadomstolens tolkning av konventionen, men har med tiden fått en minskad relevans och tillerkänns i allmänhet mindre betydelse än förarbeten i svensk rätt.⁷ Utöver de mer allmänt erkända rättskällorna har svensk och internationell rättsvetenskaplig doktrin använts för att bidra med underlag för diskussionen.

För uteslutning ur ideella föreningar enligt svensk rätt anses fortfarande Carl Hemströms avhandling *Uteslutning ur ideell förening* från 1972 sammanfatta rättsläget.⁸ En mer samtida framställning av Hemström, som i större utsträckning knyter an till det moderna rättsläget, har dock använts i den här uppsatsen.⁹ Skyddet för föreningsfriheten i EKMR behandlades i Petra Herzfeld

---

⁵ Se Kleineman s. 21 & 27–29.

⁶ Se Kleineman s. 35–36 & 40–41; Jareborg s. 9–10.

⁷ Se Cameron s. 81–82.

⁸ Se Hemström, *Uteslutning ur ideell förening*; Jfr. Selberg s. 167.

⁹ Se Hemström, *Organisationernas rättsliga ställning*.

Olssons avhandling från 2003.¹⁰ Isabelle van Hiel har undersökt uteslutning ur fackföreningar mot bakgrund av EKMR i *The European Convention on Human Rights and the Employment Relation* från 2013.¹¹ Hovrättens avgörande har diskuterats av Daniel Stattin i ett 'working paper' från Juridiska fakulteten i Uppsala och av Niklas Selberg i en artikel i Juridisk tidskrift, båda publicerade 2021.¹²

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en kortare redogörelse för hur frågor om uteslutning ur ideella föreningar, i synnerhet fackföreningar, traditionellt har hanterats i svensk rätt. Sedan följer en redogörelse för Svea hovrätts dom i mål nr T 4011-21 där parternas argumentation och hovrättens domskäl presenteras. Därefter undersöks hur föreningsfriheten i artikel 11 EKMR påverkar möjligheten att utesluta enskilda fackföreningsmedlemmar på grund av politisk tillhörighet. I den delen läggs särskilt fokus på praxis från Europadomstolen. Uppsatsen avslutas med en analys där det svenska rättsläget och hovrättens dom granskas mot bakgrund av undersökningen.

---

¹⁰ Se Herzfeld Olsson.

¹¹ Se van Hiel.

¹² Se Stattin; Selberg.

2 Uteslutning ur fackförening i svensk rätt

2.1 Rättslig reglering av ideella föreningar

Fackföreningar är ideella föreningar.¹³ Ideella föreningar omfattas inte av någon heltäckande lagstiftning, utan normer framgår av andra källor. Bland annat är grundläggande associationsrättsliga rättsgrundsatser av vikt. Här kan framför allt nämnas likhetsprincipen, som innebär att ideella föreningar i sina beslut måste behandla alla medlemmar lika om inget annat framgår av föreningens stadgar. Prejudikat är också en tungt vägande normkälla.¹⁴

Ideella föreningars stadgar är en viktig normkälla.¹⁵ Det anses vara en förutsättning för att en förening över huvud taget ska ha rättskapacitet att stadgarna är av ”viss fullständighet”.¹⁶ Både Hemström och Stattin framför åsikten att en förenings stadgar kan liknas vid ett standardavtal mellan föreningen och dess medlemmar, eller mellan föreningens medlemmar.¹⁷ HD har i NJA 1987 s. 394 uttalat att stadgarna, för att nå upp till kravet på ”viss fullständighet”, åtminstone måste innehålla föreningens namn, ändamål samt regler om hur beslut ska tas. HD slog också fast att en medlem genom klandertalan kan få prövat ett beslut av föreningens högsta beslutande organ på den grunden att beslutet skulle strida mot föreningens stadgar.¹⁸

2.2 Uteslutning ur ideell förening

Förutsättningarna för att ett beslut om att utesluta en medlem ur en ideell förening ska kunna prövas i domstol har utvecklats i rättspraxis. När det gäller prövning av annat än huruvida uteslutningen följt formell beslutsordning enligt stadgarna har HD gett uttryck för en viss försiktighet. Klart är dock att en

---

¹³ Se exv. Hemström, *Organisationernas rättsliga ställning* s. 20–21; Stattin s. 3.

¹⁴ Se Hemström, *Organisationernas rättsliga ställning* s. 37–38.

¹⁵ Ibid. s. 36.

¹⁶ Se NJA 1973 s. 341; NJA 1987 s. 394.

¹⁷ Se Hemström, *Organisationernas rättsliga ställning* s. 36; Stattin s. 4.

¹⁸ Se NJA 1987 s. 394.

förutsättning för att en domstol ska kunna pröva ett uteslutningsbeslut materiellt och inte endast formellt är att medlemskapet för den uteslutne var av betydelse för yrkesutövning eller annars i ekonomiskt hänseende.¹⁹

I NJA 1990 s. 687 prövade HD om ett uteslutningsbeslut från en idrottsförening var formellt korrekt i förhållande till föreningens stadgar. Domstolen kom dock fram till att den inte kunde pröva uteslutningsbeslutet materiellt eftersom medlemskapet inte var av tillräcklig ekonomisk betydelse.²⁰ Motsatt slutsats nådde HD i NJA 1998 s. 293, där ett uteslutningsbeslut från en föräldrakooperativ förskoleförening ansågs vara av så stor praktisk och ekonomisk betydelse att det kunde prövas materiellt.²¹

När det gäller hur den materiella prövningen ska utföras har HD uttalat att den ska ske på avtalsrättslig grund genom att stadgarna ses som ett led i rättsförhållandet mellan föreningen och dess medlemmar.²² Tolkningen av stadgarna ska ske ”på ett objektivt sätt med beaktande av vad som med normalt språkbruk kan antas ligga inom föreningens ändamål”.²³

2.3 Uteslutning ur fackförening

I ett antal äldre rättsfall har HD behandlat beslut om uteslutning ur fackföreningar. I både NJA 1945 s. 290 och 1946 s. 83 hade medlemmar uteslutits ur sina respektive fackföreningar eftersom deras politiska aktiviteter ansågs utgöra illojalt agerande gentemot föreningens ändamål som de kom till uttryck i stadgarna. HD gjorde i båda fallen en materiell prövning utifrån föreningarnas stadgar – specifikt ändamålsstadgandena och uteslutningsbestämmelserna – och kom fram till att uteslutningsbesluten inte var i överensstämmelse med stadgarna.²⁴ I NJA 1958 s. 654 figurerade en stadgebestämmelse som

---

¹⁹ Se NJA 1990 s. 687; NJA 1998 s. 293; NJA 2016 s. 962 p. 29.

²⁰ Se NJA 1990 s. 687.

²¹ Se NJA 1998 s. 293.

²² Se NJA 1990 s. 687; NJA 2016 s. 962 p. 29.

²³ NJA 2016 s. 962 p. 21.

²⁴ Se NJA 1945 s 290; NJA 1946 s 83.

innebar att klander av uteslutningsbeslut skulle prövas av skiljemän. Den bestämmelsen ansågs dock inte hindra att domstol tog upp uteslutningsbesluten till prövning.²⁵

De tre ovan refererade fallen avgjordes under en tid då arbetsmarknaden i Sverige delvis såg annorlunda ut. I kollektivavtal förekom organisationsklausuler med krav på att arbetsgivare endast skulle anställa fackligt anslutna. Organisationsklausuler har sedan dess ansetts strida mot EKMR och förekommer idag inte i Sverige.²⁶ Medlemskap i fackföreningar var därför sannolikt av större betydelse för den enskildas försörjning. HD har dock i både NJA 1990 s. 687 och NJA 1998 s. 293 hänvisat till de ovan nämnda fallen och slagit fast att de ger uttryck för att uteslutningsbeslut från fackföreningar kan prövas materiellt, närmast eftersom medlemskap i en fackförening rent typiskt anses vara av stor ekonomisk betydelse.²⁷

Tolkning av en fackförenings ändamålsstadgande kom upp till prövning i NJA 1987 s. 394. Frågan i målet var om tecknande av en kollektiv hemförsäkring för medlemmarna i Svenska Elektrikerförbundet kunde anses falla inom förbundets ändamål som det kom till uttryck i stadgarna. HD menade att ett beslut av en fackförening måste avse ändamål som uppenbart strider mot förbundets syfte för att kunna åsidosättas. Domstolen kom i och för sig fram till att beslutet föll utanför förbundets ändamål enligt dess ordalydelse. Förbundet hade dock, genom sina interna beslutsprocesser, tolkat ändamålen extensivt så att beslutet i fråga inte kunde anses uppenbart strida mot ändamålen. Fackföreningens egen uppfattning om ändamålens omfattning genom internpraxis skulle alltså tillmätas stor betydelse.²⁸ Stattin anser att tolkningen av en fackförenings stadgar bör ske på samma sätt när det gäller uteslutningsbeslut, det vill säga att tolkningen som utgångspunkt bör ske objektivt, men med ”hänsyn till konkludent anpassning av ändamålet”.²⁹

---

²⁵ Se NJA 1958 s. 654.

²⁶ Se *Sörensen and Rasmussen v. Denmark*, no. 52562/99 & 52620/99, ECHR 2006-I, p. 58; Källström, Malmberg & Öman s. 37.

²⁷ Se NJA 1990 s. 687; NJA 1998 s. 293.

²⁸ Se NJA 1987 s. 394.

²⁹ Stattin s. 17.

3 Mål nr T 4011-21

3.1 Bakgrund

Svea hovrätt meddelade sitt avgörande i mål T 4011-21 den 8 december 2022.³⁰ Bakgrunden var i korthet att Mats Fredlund, medlem i Transport sedan 2014, hade uteslutits sedan han 2018 tillträdde som ordinarie ledamot för Sverigedemokraterna i kommunfullmäktige i Kiruna. Grunden för uteslutning var att Mats Fredlund genom att aktivt verka för Sverigedemokraterna hade agerat illojalt mot förbundets målsättningar enligt stadgarna. Genom dom den 4 april 2021 ogiltigförklarades uteslutningsbeslutet i Stockholms tingsrätt på talan av Mats Fredlund.³¹ Båda parterna överklagade tingsrättens dom till Svea Hovrätt.³²

3.1.1 Transports stadgar

De vid uteslutningsbeslutet gällande stadgarna för Transport var i kraft från januari 2018.³³ Förbundets uppgift stadgas i § 2:

[...] Dess uppgift är att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och inom näringslivet samt skall därvid och i övrigt verka för en samhällsutveckling på grundval av alla människors lika värde samt politisk, social och ekonomisk demokrati.³⁴

I § 11 mom. 2d anges bland ”övriga uteslutningsgrunder” att en medlem kan uteslutas ifall hen ”bedriver eller stödjer sådan verksamhet som är oförenlig med organisationens ändamål eller på annat sätt uppträder illojalt”.³⁵ I § 22 anges att kongressen är förbundets högsta beslutande organ och att medlemmarna representeras där genom ombud.³⁶

---

³⁰ Se Hovrätten s. 1.

³¹ Se Tingsrätten s. 1–4.

³² Se Hovrätten s. 1–2.

³³ Se Stadgar för Svenska transportarbetareförbundet gällande från 1 januari 2018 (nedan stadgar 2018); jfr Stadgar för Svenska transportarbetareförbundet gällande från 1 januari 2023.

³⁴ Se Stadgar 2018 § 2.

³⁵ Ibid. § 11 mom. 2.

³⁶ Ibid. § 22 mom. 1 & 4–5.

3.2 Parternas grunder och talan

Parterna åberopade i hovrätten samma grunder och utvecklade i huvudsak sin talan på samma sätt som i tingsrätten.³⁷ Mats Fredlund yrkade att uteslutningsbeslutet skulle ogiltigförklaras och hävdade dels att han inte brutit mot stadgarna, dels att uteslutningen stred mot hans föreningsfrihet. Förbundet anförde att beslutet inte skulle ogiltigförklaras och vidhöll att Mats Fredlund hade agerat illojalt.³⁸

När det gällde utveckling av talan i hovrätten anförde Mats Fredlund bland annat att förbundet genom uteslutningen hade missbrukat en dominerande ställning. Han åberopade tidigare nationell praxis till stöd för att uteslutningen kunde prövas materiellt, och hävdade att hans agerande för Sverigedemokraterna inte kunde anses vara illojalt mot förbundets ändamål. Han anförde vidare att den svenska modellen för arbetsmarknaden, där parterna får stor frihet att själva utforma reglerna, innebär att fackföreningarna har en skyldighet att inte missbruka sin dominerande ställning. Slutligen påstod Fredlund att bristen på konkurrerande arbetstagarorganisationer gjorde att uteslutning ur den kollektivavtalsbärande fackföreningen skulle innebära stora konsekvenser för honom.³⁹

Transport hävdade för sin del att medlemskap hade en mindre betydelse för den enskilde på grund av skyldigheten för arbetsgivare att tillämpa kollektivavtal på samtliga arbetstagare, oavsett facklig tillhörighet. Förbundet lyfte också fram ett antal på varandra följande kongressbeslut för att visa att det konsekvent tolkat sina stadgar så att aktivt verkande för Sverigedemokraternas politik utgjorde illojalt agerande.⁴⁰ I hovrätten anförde dessutom Transport att HD:s tidigare praxis skulle ses i ljuset av samhällsutvecklingen och förändringar av fackföreningsmedlemskapets betydelse, samt att det varken utförde uppdrag åt eller finansierades av det offentliga. Förbundet hänvisade

---

³⁷ Se Hovrätten s. 2.

³⁸ Se Tingsrätten s. 5–7.

³⁹ Ibid. s. 8–10.

⁴⁰ Ibid. s. 13–16.

till praxis från Europadomstolen, och hävdade på den grunden att en materiell prövning av uteslutningen inte var möjlig.⁴¹

3.3 Hovrättens domskäl

Hovrätten inledde med frågan om huruvida den hade rätt att pröva uteslutningsbeslutet. Den konstaterade att en materiell prövning enligt tidigare praxis godtagits när medlemskapet hade ansetts vara av praktisk och ekonomisk betydelse. Även med beaktande av att fackföreningsmedlemskap hade fått en förändrad betydelse ansåg också hovrätten att det stod klart att medlemskap i allmänhet fortsatt hade en sådan betydelse. Hovrätten vidgick att fackföreningar enligt praxis från Europadomstolen skulle vara fria att välja sina medlemmar. Skyldigheten att skydda enskilda från missbruk av en dominerande ställning gjorde dock enligt hovrätten att en sakprövning ändå inte kunde uteslutas. Hovrätten ansåg alltså att den kunde pröva uteslutningen materiellt.⁴²

Hovrätten prövade därefter om uteslutningen var i enlighet med förbundets stadgar. Först om den kom fram till att så var fallet skulle den pröva huruvida uteslutningsbeslutet stred mot Mats Fredlunds föreningsfrihet, och sedan väga det mot ingreppet i förbundets föreningsfrihet. Hovrätten konstaterade inledningsvis att förbundets stadgar enligt HD:s praxis skulle tolkas objektivt. Till skillnad från tingsrätten ansåg dock hovrätten, med hänsyn till NJA 1987 s. 394, att den internpraxis som förbundet hade åberopat kunde tillmätas viss betydelse. Detta skulle dock vägas mot den enskilda medlemmens behov av förutsebarhet gällande vilken typ av agerande som skulle kunna läggas denne till last. Hovrätten kom fram till att det inte fanns tillräcklig förutsebarhet i det hänseendet. Det faktum att det på tidigare kongresser föreslagits konkretiseringar av stadgarna i förhållande till Sverigedemokraterna, men att detta av kongressen ansetts onödigt, verkar ha talat emot snarare än för Transport i den bedömningen.⁴³

---

⁴¹ Se Hovrätten s. 2–3.

⁴² Ibid. s. 4–5.

⁴³ Ibid. s. 6–10.

Hovrättens slutsats blev att det inte framgick tillräckligt tydligt av stadgarna att en medlem kunde bli utesluten om den aktivt verkade för Sverigedemokraterna. Mats Fredlund hade därför enligt hovrätten inte bedrivit någon verksamhet som var oförenlig med förbundets stadgar. Någon prövning av uteslutningen i förhållande till Mats Fredlunds eller förbundets föreningsfrihet blev således inte aktuell. Följaktligen fastställde hovrätten tingsrättens dom och ogiltigförklarade uteslutningsbeslutet.⁴⁴

---

⁴⁴ Se Hovrätten s. 10–11.

4 Uteslutning ur fackförening enligt EKMR

4.1 Svensk rätt i förhållande till EKMR

Sverige ratificerade EKMR år 1952.⁴⁵ Genom lag (SFS 1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har konventionen inkorporerats i svensk rätt. Enligt 2 kap. 19 § regeringsformen (SFS 1974:152), får dessutom ingen lag eller annan föreskrift meddelas i strid med EKMR. I propositionen tydliggörs också att 2 kap. 19 § RF avsåg göra det möjligt för domstolarna att genom lagprövning underlåta att tillämpa en bestämmelse som uppenbart strider mot EKMR. Regeringen underströk dock att eventuella regelkonflikter mellan svensk rätt och konventionen som utgångspunkt skulle lösas genom konventionskonform lagtolkning.⁴⁶

4.2 Föreningsfriheten i artikel 11 EKMR

Rätten att bilda och ingå i fackföreningar för att skydda sina intressen skyddas uttryckligen som en del av den bredare föreningsfriheten i artikel 11(1) EKMR.⁴⁷ Enligt artikel 11(2) EKMR får föreningsfriheten endast begränsas genom lag och på ett sätt som är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Begränsningar får dessutom bara ske om de är nödvändiga för att uppnå vissa angivna syften. Dessa är nationell säkerhet eller allmän säkerhet, förebyggande av oordning eller brott samt skydd för hälsa, moral eller andra personers rättigheter. Undantag finns för anställda inom de väpnade styrkorna, polisen och den statliga förvaltningen.⁴⁸

---

⁴⁵ Se SÖ 1952:35.

⁴⁶ Se Prop. 1993/94:117 s. 37–38.

⁴⁷ Se Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 nov. 1950, SÖ 1952:35 (nedan EKMR, Europakonventionen eller konventionen) artikel 11.

⁴⁸ Se EKMR artikel 11.

4.3 Praxis från Europadomstolen

I ett antal avgöranden har Europadomstolen gjort uttalanden om artikel 11 EKMR av betydelse för uppsatsen. Dessa har dels gällt fackföreningars rätt att själva ordna sina interna angelägenheter, inbegripet rätten att av olika skäl utesluta medlemmar, dels enskilda medlemmars rätt att tillhöra en fackförening och att inte otillbörligen uteslutas.

Innan 1998 avgjordes frågan om prövningstillstånd inte av Europadomstolen själv utan genom beslut av ett separat organ: Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna (nedan kommissionen). Kommissionen kunde genom beslut neka prövningstillstånd, eller i annat fall medge prövningstillstånd och avge ett yttrande om huruvida den ansåg att det hade skett en kränkning.⁴⁹ Genom protokoll 11 till konventionen ändrades dock systemet så att kommissionen försvann och domstolen nu även avgör frågan om prövningstillstånd.⁵⁰ Viss äldre praxis i form av kommissionsbeslut är dock fortfarande av relevans, och domstolen har i avgöranden efter 1998 hänvisat tillbaka till kommissionsbeslut.⁵¹

4.3.1 Young, James och Webster mot Storbritannien

I målet hade de tre klagandena varit anställda av British Rail. Under tiden de var anställda hade en organisationsklausul blivit tillämplig mellan arbetsgivaren och tre olika fackförbund. Som en följd av att de klagande valde att inte gå med i något av fackförbunden skiljdes de från sina anställningar. De gjorde bland annat gällande att deras föreningsfrihet enligt artikel 11 EKMR hade kränkts.⁵² Målet rörde alltså snarare de klagandes rätt att inte gå med i en fackförening än deras rätt att inte bli uteslutna. Europadomstolen gjorde oavsett ett antal viktiga uttalanden. Artikel 11 EKMR skulle, enligt domstolen,

---

⁴⁹ Se EKMR artikel 19, 27 & 31 i original lydelsen.

⁵⁰ Se Protokoll nr 11 till konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby, Strasbourg 11 maj 1994, SÖ 1995:4.

⁵¹ Se Cameron s. 45; se även exempelvis *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom*, no. 11002/05, 27 februari 2007 p. 39.

⁵² Se *Young, James & Webster v. The United Kingdom*, 13 augusti 1981, Series A no. 44 p. 12.

läsas tillsammans med artikel 9 och 10 EKMR (det vill säga rätten till tanke-, samvets-, religions- och yttrandefrihet⁵³), mot bakgrund av att de klagande hade invändningar mot de aktuella fackföreningarnas aktiviteter och politiska tillhörighet.⁵⁴ När det kom till diskussionen om ”nödvändighet i ett demokratiskt samhälle” slog domstolen fast att en rättvis behandling av minoriteter förutsätter att staten kan skydda enskilda mot missbruk av en dominerande ställning. Följaktligen ansåg domstolen att det hade skett en kränkning av klagandenas rätt enligt artikel 11 EKMR.⁵⁵

4.3.2 Cheall mot Storbritannien

Cheall mot Storbritannien (nedan *Cheall*) var ett kommissionsbeslut där kommissionen inte meddelade prövningstillstånd till Europadomstolen. I ärendet hade klaganden bytt medlemskap från en fackförening till en annan. Vid övergången hade den nya fackföreningen inte följt en uppsättning för fackföreningarna gemensamma regler (de s.k. Bridlington-principerna) och blev därför tvungen att utesluta den klagande, vilket också skedde. Kommissionen uttalade att rätten att bilda fackföreningar inbegriper rätten för fackföreningar att ordna sina interna angelägenheter, och att rätten att gå med i en fackförening för att skydda sina intressen inte kan anses medföra en rättighet att gå med i vilken fackförening som helst oberoende av föreningens egna regler. Staten var dock, enligt kommissionen, skyldig att skydda enskilda från fackföreningars eventuella missbruk av en dominerande ställning. Som exempel på sådant missbruk gav kommissionen att utslutning inte sker i enlighet med föreningens regler, att reglerna är helt orimliga eller godtyckliga (”wholly unreasonable or arbitrary”) eller att uteslutning leder till exceptionella svårigheter (”exceptional hardship”) för den enskilde. Sådana exceptionella svårigheter skulle enligt kommissionen kunna vara förlust av anställning på grund av en organisationsklausul. Uteslutningen av klaganden hade skett helt i enlighet med fackföreningens interna regler, och reglerna i sig kunde enligt domstolen inte anses vara orimliga. Han hade inte heller riskerat att på

---

⁵³ Se EKMR Artikel 9 & 10.

⁵⁴ Se *Young, James & Webster v. The United Kingdom* p. 57.

⁵⁵ *Ibid.* p. 63–65.

grund av uteslutningen förlora sin anställning. Kommissionen ansåg därför att uteslutningen låg inom fackföreningens rätt enligt artikel 11 EKMR.⁵⁶

4.3.3 Johansson mot Sverige

Ett annat kommissionsbeslut av intresse är *Johansson mot Sverige*. Ansökan gällde, likt NJA 1987 s. 394⁵⁷, en kollektiv hemförsäkring som Svenska Elektrikerförbundet tecknat åt sina medlemmar.⁵⁸ Klaganden hävdade att hans rättigheter enligt artikel 11 EKMR hade kränkts eftersom HD genom sin dom i NJA 1987 s. 394 upprätthållit förbundets beslut att ingå den kollektiva försäkringen. Bland annat ansåg han att HD hade gjort en felaktig tolkning av förbundets stadgar genom att inte tillämpa en rent objektiv tolkningsmetod. Kommissionen upprepade att artikel 11 EKMR innefattar en rätt för fackföreningar att ordna sina interna förhållanden, och att staten har ett ansvar att skydda enskilda från en fackförenings missbruk av en dominerande ställning. Enligt kommissionen fanns dock ingen anledning att betvivla HD:s domslut eller något tecken på missbruk av en dominerande ställning. Klaganden beviljades därför inte prövningstillstånd till Europadomstolen.⁵⁹ Ett identiskt beslut togs samma dag i *Myrman mot Sverige*, där klaganden hade klagat över samma HD-avgörande.⁶⁰ Besluten ger visst stöd för att den metod som HD använde sig av i NJA 1987 s. 394 för att tolka fackföreningens stadgar är i enlighet med EKMR.

4.3.4 Sigurdur A Sigurjónsson mot Island

Klagande i *Sigurdur A Sigurjónsson mot Island* (nedan *Sigurjónsson*) var en isländsk taxichaufför. Enligt gällande isländsk rätt var han, för att kunna verka i sitt yrke, tvungen att vara medlem i en viss yrkesorganisation för taxichaufförer ("Frami"). Han gjorde gällande att detta stred mot hans föreningsfrihet enligt artikel 11 EKMR.⁶¹ Den isländska staten lyfte i målet att Frami, även om organisationen inte var inrättad genom lag, utförde vissa funktioner

---

⁵⁶ Se *Cheall v. The United Kingdom*, application no. 10550/83, 13 maj 1985.

⁵⁷ Se avsnitt 2.3.

⁵⁸ Se *Johansson v. Sweden*, application no. 13537/88, 7 maj 1990; NJA 1987 s. 394.

⁵⁹ Se *Johansson v. Sweden* p. 1–4.

⁶⁰ Se *Myrman v. Sweden*, application no. 13538/88, 7 maj 1990.

⁶¹ Se *Sigurdur A Sigurjónsson v. Iceland*, 30 juni 1993, Series A no. 264 p. 7–9 & 29.

som var föreskrivna i lag och som syftade lika mycket till att gynna det allmänna intresset som dess medlemmars intresse. Till exempel utförde Frami vissa administrativa uppgifter. Staten underströk också att Frami inte var en arbetstagarorganisation som exempelvis representerade sina medlemmar i kollektiva förhandlingar, utan snarare bestod av självständiga näringsidkare. Av denna anledning argumenterade den isländska staten för att Frami inte var en förening som kunde omfattas av artikel 11 EKMR, utan istället en yrkesorganisation av offentlighetsrättslig karaktär. Europadomstolen ansåg dock, trots de omständigheterna, att Frami skulle anses vara en förening i artikel 11 EKMR:s mening. Vid sin bedömning lade Europadomstolen vikt vid att föreningen ändå hade en förhållandevis stor autonomi gentemot staten och att dess huvudsakliga ändamål var att företräda medlemmarnas intressen.⁶²

4.3.5 Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen mot Storbritannien

I målet *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen mot Storbritannien* (nedan *ASLEF*) som avgjordes 2007 var klaganden en brittisk fackförening som hade beslutat att utesluta en medlem på den grunden att han samtidigt var medlem i det högerextrema partiet BNP. Uteslutningen stred mot en lag som förbjöd fackföreningar att utesluta medlemmar baserat på medlemskap i ett politiskt parti. Föreningen gjorde gällande att det faktum att den förhindrats att utesluta medlemmen utgjorde en kränkning av dess rättigheter enligt artikel 11 EKMR.⁶³

Domstolen upprepade slutsatsen i *Cheall* att fackföreningar som utgångspunkt ska ha rätt att ordna sina interna angelägenheter. Med hänvisning till avgörandet i *Young, James och Webster mot Storbritannien* konstaterade domstolen vidare att enskilda ska vara fria att gå med i eller inte gå med i en fackförening utan att drabbas av sanktioner. En sådan frihet var dock tvungen att motsvaras av en frihet för fackföreningar att välja sina medlemmar. Det fanns som utgångspunkt ingen skyldighet för en fackförening att godta vilken

---

⁶² Se *Sigurður A Sigurjónsson v. Iceland* p. 22–23 & 30–31.

⁶³ Se *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom* p. 3–18.

person som helst som medlem. Även här hänvisade domstolen tillbaka till avgörandet i *Cheall*.⁶⁴

Denna utgångspunkt gällde dock enligt domstolen enbart så länge fackföreningen var en privat och självständig organisation och till exempel inte mottog offentliga medel eller utförde offentliga uppdrag. Som exempel gav domstolen dels organisationer som utför verksamhet som staten är ytterst ansvarig för, dels organisationer som omfattas av så mycket offentlig reglering att de faller helt utanför tillämpningsområdet för artikel 11 EKMR. Därvid gjorde domstolen en jämförelse med *Sigurjónsson*.^{65,66}

När det gällde möjligheterna att göra inskränkningar enligt artikel 11(2) EKMR påminde domstolen om att staten måste skydda enskilda från fackföreningars missbruk av en dominerande ställning. Avseende vad som skulle kunna utgöra missbruk upprepade domstolen samma kriterier som i *Cheall*, det vill säga att uteslutningen skett i strid med stadgarna, att stadgarna varit helt orimliga eller godtyckliga eller att uteslutningen lett till exceptionella svårigheter.⁶⁷ Domstolen inskräppte också att inskränkningar måste vara proportionerliga, att staten vid en konflikt mellan olika konventionsrättigheter måste finna en rättvis balans, samt att staternas ”margin of appreciation” vid uppnåendet av en sådan balans i ett fall som detta var begränsad.⁶⁸

Domstolen gick sedan vidare till att pröva om det hade skett en kränkning i det enskilda fallet. Det fanns inget tvivel om att den brittiska lagstiftningen utgjorde en inskränkning av fackföreningens föreningsfrihet. Inte heller fanns det någon tvekan om att lagstiftningen syftade till att skydda ett i och för sig legitimt syfte: den enskildes politiska fri- och rättigheter. Den centrala frågan

---

⁶⁴ Se *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom* p. 37–39.

⁶⁵ Se avsnitt 4.3.4.

⁶⁶ Se *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom* p. 40; *Sigurdur A Sigurjónsson v. Iceland*, p. 31.

⁶⁷ Se avsnitt 4.3.2.

⁶⁸ Se *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom* p. 41–46.

för domstolen blev då huruvida det hade skett en korrekt avvägning mellan fackföreningens och den enskilde medlemmens rättigheter.⁶⁹

Domstolen ansåg inte att själva uteslutningen i sig inkräktade på medlemmens politiska rättigheter. Medlemmen hade inte heller drabbats av några större ekonomiska konsekvenser. Här lade domstolen vikt vid att någon organisationsklausul inte var tillämplig, och vid att fackföreningen representerade alla anställda vid kollektiva förhandlingar. Domstolen ansåg därför att fackföreningens rätt att välja sina medlemmar vägde tyngre än den uteslutnes intressen. I samband med det lade domstolen vikt vid att fackföreningar i allmänhet är kopplade till politiska rörelser. Det var också av vikt att det inte fanns något tvivel om att fackföreningens inställning genom hela processen hade varit att medlemmens åsikter på ett grundläggande sätt stod i strid med dess egna. Domstolens slutsats blev att staten inte hade uppnått rätt balans mellan sina olika skyldigheter och att det därför hade skett en kränkning av fackföreningens rättigheter enligt artikel 11 EKMR.⁷⁰

4.3.6 Vlahov mot Kroatien

Europadomstolen avgjorde målet *Vlahov mot Kroatien* (nedan *Vlahov*) år 2022. Klaganden i målet var en tidigare funktionär för en lokalavdelning av en kroatisk fackförening som hade vägrat att godkänna ett antal medlemsansökningar. Utifrån vad som framgick i målet skedde detta i samförstånd med andra medlemmar i lokalavdelningen eftersom det fanns en oro över att arbetsgivaren försökte få in lojala personer i avdelningen. Fackföreningen upphävde senare klagandens beslut och godkände istället ansökningarna. Klaganden blev därefter avsatt från sitt förtroendeuppdrag av lokalavdelningens beslutande organ, där de nya medlemmarna deltog. Han blev dessutom åtalad och dömd i kroatisk domstol för att ha vägrat de aktuella personerna medlemskap. Det var det senare som klaganden ansåg var en kränkning av hans rättigheter enligt artikel 11 EKMR.⁷¹

---

⁶⁹ Se *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom* p. 47–49.

⁷⁰ *Ibid.* 50–53.

⁷¹ Se *Vlahov v. Croatia*, no. 31163, 5 maj 2022 p. 1–11.

När det gällde principiella utgångspunkter hänvisade domstolen tillbaka till sina uttalanden i *ASLEF*.⁷² Domstolen började sedan med att konstatera att domen mot den klagande utgjorde en inskränkning i hans rättigheter enligt artikel 11 EKMR. Den accepterade också att inskränkningen var föreskriven i lag och syftade till att uppnå ett legitimt syfte.⁷³

När det kom till frågan om huruvida inskränkningen var nödvändig i ett demokratiskt samhälle gjorde domstolen först ett antal principiella uttalanden. Med hänvisning till tidigare praxis slog domstolen fast att bedömningen skulle ske genom en sammantagen bild av de åtgärder som staten i fråga har vidtagit för att skydda fackföreningars frihet, men att domstolen inte kunde acceptera inskränkningar som slår mot kärnan av den friheten. En sådan essentiell inskränkning skulle enligt domstolen vara att tvinga någon att organisera sig med någon annan som inte delar den personens åsikter. Domstolen upprepade också att staten måste skydda enskilda mot fackföreningars missbruk av en dominerande ställning. Den lade dock till att missbruk skulle kunna ske i form av diskriminerande behandling.⁷⁴

Domstolens bedömning i det konkreta fallet rörde framför allt om den klagande hade agerat i strid med fackföreningens interna regler. Härvid anmärkte domstolen på att det inte fanns några specifika krav i stadgarna för godkännande av nya medlemmar. Mot det vägde dock domstolen att den klagande hade haft rätt att som förtroendevald representera fackföreningen. Av vikt var också att det fanns alternativa vägar för de berörda att förvärva medlemskap i fackföreningen. Domstolens slutsats blev att det hade skett en kränkning av klagandens rättigheter enligt artikel 11 EKMR. Den tog dock även fasta på att de nationella domstolarnas utredning var bristfällig.⁷⁵ Det senare skulle möjligtvis kunna kasta tvivel över hur mycket vikt som avgörandet bör tillskrivas.

---

⁷² Se avsnitt 4.3.5.

⁷³ Se *Vlahov v. Croatia* p. 53–57.

⁷⁴ *Ibid.* p. 58–62.

⁷⁵ *Ibid.* p. 66–74.

4.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man av Europadomstolens praxis dra slutsatsen att EKMR garanterar enskilda rätten att organisera sig och därmed att ingå i fackföreningar. Fackföreningarna har dock en lågtgående frihet att själva bestämma förutsättningarna för medlemskap. Mot bakgrund av avgörandet i *ASLEF* måste majoritetens rätt att inte tvingas att organisera sig tillsammans med någon som de inte vill associeras med anses väga tungt, även där den oviljan enbart är motiverad av rent politiska meningsskiljaktigheter. Selberg anser att domstolar mot bakgrund av *ASLEF* i princip inte har någon möjlighet alls att pröva ett uteslutningsbeslut på materiell grund, oavsett om medlemskapet är av betydelse för den enskilde eller inte.⁷⁶

Denna utgångspunkt gäller dock endast när föreningen är självständig i förhållande till staten. Vad detta kriterium rent konkret innebär är delvis oklart, men av avgörandena i *ASLEF* och *Sigurjónsson* bör man kunna dra slutsatsen att en ganska omfattande anknytning till staten skulle krävas för att en fackförening inte skulle anses vara tillräckligt självständig. Klart är att kravet på tillräcklig självständighet bör vara uppfyllt i de fall en fackförening varken utför offentliga uppdrag eller mottar offentliga medel. Eftersom rätten för fackföreningar att välja sina medlemmar enligt *ASLEF* är en spegling av rätten för enskilda att stå utanför föreningar anser Isabelle van Hiel att kriteriet kan tolkas som att det finns en ökad skyldighet för fackföreningar att godta medlemmar i situationer då det finns en tillämplig organisationsklausul.⁷⁷ Staten måste oavsett se till att fackföreningar inte missbrukar en dominerande ställning. I fall av missbruk verkar Selberg luta mot att en materiell prövning inte är utesluten.⁷⁸ Missbruk kan ske på ett antal olika sätt.

Det första är om uteslutningen genomförs i strid med stadgarna. Detta krav får åtminstone anses innebära att uteslutningar ska ske i formellt korrekt ordning. När det gäller uteslutningens materiella grund talar *ASLEF* och *Johansson mot Sverige* för att föreningar ska ges stort utrymme att avgöra vad som

---

⁷⁶ Se Selberg s. 190.

⁷⁷ Se van Hiel s. 303.

⁷⁸ Se Selberg s. 181.

utgör illojalt agerande enligt stadgarna. Missbruk kan också ske om stadgarna är helt orimliga eller godtyckliga.

Vidare kan missbruk ske när uteslutningen medför exceptionella svårigheter för den enskilda. Detta verkar framför allt ta sikte på situationer då det finns en tillämplig organisationsklausul eller den enskilde annars på grund av uteslutningen riskerar att förlora sin anställning.

Till sist kan diskriminering enligt avgörandet i *Vlahov* utgöra en form av missbruk. Enligt artikel 14 EKMR är politisk åsikt en diskrimineringsgrund vid tillämpning av konventionsrättigheter.⁷⁹ Europadomstolen har dessutom slagit fast att artikel 11 EKMR ska läsas tillsammans med skyddet för opinionsfriheterna i konventionen. Herzfeld Olsson föreslår i sin avhandling, som publicerades innan avgörandena i både *ASLEF* och *Vlahov*, att stadgar som särbehandlar utifrån politisk åskådning skulle kunna vara att anse som orimliga, mot bakgrund av artikel 14 EKMR.⁸⁰

---

⁷⁹ Se EKMR artikel 14.

⁸⁰ Se Herzfeld Olsson s. 302.

5 Analys

5.1 Metoden i svensk rätt

Metoden i svensk rätt bygger på att en domstol endast kan göra en materiell prövning av en uteslutning ur en ideell förening om medlemskapet är av ekonomisk eller yrkesmässig betydelse för den uteslutna. Medlemskap i fackföreningar anses regelmässigt ha sådan betydelse, och därför har uteslutningsbeslut ansetts kunna prövas materiellt i domstol. Den efterföljande sakprövningen görs sedan mot bakgrund av en objektiv tolkning av stadgarna

5.2 Kraven som följer av artikel 11 EKMR

Utgångspunkten bör vara att ett uteslutningsbeslut inte kan prövas materiellt i domstol, med tanke på att Europadomstolen tydligt har prioriterat fackföreningars självbestämmande. Avgörande blir istället huruvida det förekommit missbruk av en dominerande ställning eller en bristande självständighet gentemot staten. Domstolens kontroll av stadgarna bör kunna inskränkas till huruvida de framstår som helt orimliga eller godtyckliga. Detta krav på stadgarnas utformning får anses vara lågt ställt, och vid bedömningen måste domstolen beakta hur föreningen själv har tolkat dem.

Medlemskapets betydelse för den enskilde kan inte användas som en förutsättning för sakprövning utan ska beaktas som ett förhållande som kan innebära missbruk. Detta framgår av att Europadomstolen inte ger medlemskapets vikt någon självständig betydelse för huruvida en materiell prövning kan ske.

När det gäller missbruk i form av diskriminering bör möjligheten för att uteslutning ur en fackförening ska utgöra politisk diskriminering enligt EKMR vara relativt liten. Herzfeld Olssons ställningstagande⁸¹ framstår möjligen som rimligt mot bakgrund av det då gällande rättsläget. I *ASLEF* godtog dock Europadomstolen en uteslutning enbart på den grunden att medlemmen samtidigt tillhörde ett visst politiskt parti. Därför framstår det som osannolikt att en sådan uteslutning, eller stadgar som tillåter den, skulle vara att anse som

---

⁸¹ Se avsnitt 4.4 sista stycket.

sådan diskriminering som ger upphov till en skyldighet för staten att skydda enskilda mot missbruk.

Skyldigheten för staten att skydda mot missbruk av en dominerande ställning bör innebära att en materiell prövning ändå kan göras i fall av missbruk, likt vad Selberg förespråkar. En sakprövning bör inte heller kunna uteslutas i fall av bristande självständighet gentemot staten. Inom ramen för en sådan materiell prövning bör det dock inte gå att göra en helt objektiv tolkning av stadgarna. Mot bakgrund av NJA 1987 s. 394 och *Johansson mot Sverige* måste domstolen ta hänsyn till fackföreningens egen tolkning av stadgarna, i likhet med vad Stattin förespråkar. Det rimmar också väl med att fackföreningar enligt Europadomstolens praxis som utgångspunkt ska kunna avgöra förutsättningarna för medlemskap själva.

5.3 Hovrättens dom

5.3.1 Inledning

Det är uppenbart att hovrätten förhållandevis lojalt tillämpar den i tidigare nationell praxis fastslagna metoden. Hovrätten fokuserar alltså först på frågan om det är möjligt att göra en materiell prövning av beslutet, och fäster i samband med det vikt vid medlemskapets ekonomiska och yrkesmässiga betydelse för Mats Fredlund. Därefter går hovrätten vidare till att pröva beslutet mot bakgrund av en objektiv tolkning av stadgarna. Den internpraxis som Transport åberopade gavs dock en ytterst begränsad betydelse, vilket inte verkar stämma med den tolkningsmetod som HD tillämpade i NJA 1987 s. 394. Transports agerande genom vilket förbundet har tolkat sina egna stadgar över tid användes snarare som argument för en tolkning av stadgarna som strider mot Transports egen uppfattning. Redan mot bakgrund av nationell praxis finns det alltså utrymme att betvivla domens riktighet.

5.3.2 Hovrättens dom jämfört med artikel 11 EKMR

Utöver nationell praxis ger även Europadomstolens avgöranden anledning att ifrågasätta hovrättens dom. Hovrätten ansåg att den kunde göra en materiell

prövning eftersom fackligt medlemskap i allmänhet ska anses vara av ekonomisk och yrkesmässig betydelse. Den bedömningen framstår mot bakgrund av Europadomstolens praxis som felaktig. Frågan blir istället om Transport kan anses vara tillräckligt självständigt i förhållande till staten eller, om så är fallet, om förbundet kan anses ha missbrukat en dominerande ställning.

Mot bakgrund av att Transport inte har offentliga uppdrag och inte mottar offentliga medel bör kravet på självständighet vara uppfyllt. Även frånvaron av organisationsklausuler talar i den riktningen.⁸² På den grunden kan alltså uteslutningen inte prövas materiellt. Brist på konkurrerande fackförbund bör dock kunna vara ett sådant förhållande som innebär att förbundet har en dominerande ställning, vilket i så fall ger upphov till en skyldighet för staten att skydda Mats Fredlund från missbruk.

Frågan blir då först och främst om Transports vid tillfället gällande stadgar kan anses ha varit uppenbart godtyckliga eller orimliga. Ändamålsstadgandet var i och för sig allmänt hållet. Den objektiva tolkningsmetod som hovrätten tillämpade gör dock att tillräcklig hänsyn inte tas till hur Transport över tid har tolkat ändamålets innebörd. Av HD:s och framför allt Europadomstolens praxis framgår att fackföreningar har ett stort utrymme att tolka sina egna stadgar och ordna sina interna angelägenheter. Därför framstår det som rimligt att den tolkningsmetod som HD använde i NJA 1987 s. 394 skulle tillämpas på samma sätt vad gäller ett beslut om uteslutning av en medlem, likt vad Statin förespråkar. Särskilt med tanke på att Transport länge hade tolkat sina stadgar på samma sätt i förhållande till Sverigedemokraterna, bör stadgarna inte kunna anses ha varit uppenbart godtyckliga eller orimliga. Hovrättens dom ger närmast intrycket av att domstolen anser att stadgarna hade behövt innehålla en explicit hänvisning till Sverigedemokraterna för att uppnå en tillräcklig nivå av förutsebarhet. Det framstår mot bakgrund av Europadomstolens praxis som ett alltför högt ställt krav. Ett mer korrekt hänsynstagande till internpraxis, i linje med NJA 1987 s. 394, leder till slutsatsen att stadgarna visst var tillräckligt förutsebara. Mot bakgrund av Europadomstolens praxis

---

⁸² Jfr. Avsnitt 4.4 andra stycket.

verkar dock hovrätten även ha gjort en inkorrekt avvägning mellan förbundets rätt att avgöra sin medlemskrets och Mats Fredlunds behov av förutsebarhet.

Det finns ingenting som tyder på att uteslutningsbeslutet inte togs i formellt rätt ordning enligt stadgarna. Inte heller på den grunden har det alltså förekommit något missbruk.

Därefter blir frågan om uteslutningen utgjorde missbruk genom att den innebar exceptionella svårigheter för Mats Fredlund. Förbundet gjorde gällande att det finns en skyldighet att tillämpa kollektivavtal på samtliga arbetstagare, och att han därför inte drabbats av sådana svårigheter. Att fackföreningen representerade alla arbetstagare i kollektiva förhandlingar fick som bekant också betydelse vid bedömningen i ASLEF. Därför, och eftersom organisationsklausuler inte längre förekommer i Sverige, bör inte uteslutningen kunna anses ha fått sådana följder som skulle kunna utgöra missbruk.

Den sista möjliga formen av missbruk är diskriminerande behandling. Det verkar inte finnas någonting som tyder på att Mats Fredlunds möjlighet att utnyttja sina politiska rättigheter försämrades på grund av uteslutningen. Europadomstolen har också tydligt prioriterat fackföreningsmedlemmars rätt att inte organisera sig med personer vars politiska åsikter de inte delar. Uttalet i Vlahov om att diskriminering kan utgöra en form av missbruk bör inte ses som ett avsteg från den principen. Det är därför sannolikt att uteslutningen inte skulle ha ansetts vara diskriminerande behandling av den typ som skulle innebära missbruk.

5.4 Slutsats

Uteslutning ur fackföreningar har i svensk rätt prövats i domstol genom en objektiv tolkning av föreningarnas stadgar. En sådan materiell prövning har ansetts vara möjlig på grund av medlemskapets betydelse för den uteslutna. Mot bakgrund av EKMR:s skydd för föreningsfriheten framstår den modellen som felaktig. Förutom i fall av missbruk av en dominerande ställning eller bristande självständighet gentemot staten bör en materiell prövning inte vara

möjlig. Svea hovrätts dom i mål nr T 4011-21 utgör en relativt lojal tillämpning av nationell praxis, men genom att inte i tillräcklig utsträckning beakta principerna som framgår av Europadomstolens praxis har hovrätten hamnat fel. Hovrätten har lagt för stor vikt vid medlemskapets betydelse som förutsättning för sakprövning, och tillämpat en tolkningsmetod för stadgarna som passar illa med Europadomstolens utgångspunkter. Transport verkar ha haft en tillräcklig självständighet gentemot staten, och har inte missbrukat en dominerande ställning. Därför fanns det ingen möjlighet att pröva uteslutningen i sak och ogiltigförklara den. Hovrättens dom står alltså inte i överensstämmelse med skyddet för föreningsfriheten i artikel 11 EKMR.

Källförteckning

Källor

Offentligt tryck

SÖ 1952:35.

SÖ 1995:4.

Prop. 1993/94:117 Inkorporeringen av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.

Rättsfall m.m.

Högsta domstolen

NJA 1945 s 290.

NJA 1946 s 83.

NJA 1958 s. 654.

NJA 1973 s. 341.

NJA 1987 s. 394.

NJA 1990 s. 687.

NJA 1998 s. 293.

NJA 2016 s. 962.

Högsta domstolen, beslut 2023-07-05 i mål T 123-23.

Övriga svenska domstolar

Stockholms Tingsrätt, dom 2021-03-04 i mål T 15871-19.

Svea Hovrätt, dom 2022-12-08 i mål T 4011-21.

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Young, James & Webster v. The United Kingdom, 13 augusti 1981, Series A no. 44.

Sigurður A Sigurjónsson v. Iceland, 30 juni 1993, Series A no. 264.

Sörensen and Rasmussen v. Denmark, no. 52562/99 & 52620/99, ECHR 2006-I.

Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen v. the United Kingdom, no. 11002/05, 27 februari 2007.

Vlahov v. Croatia, no. 31163/13, 5 maj 2022.

Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna

Cheall v. The United Kingdom, application no. 10550/83, 13 maj 1985.

Johansson v. Sweden, application no. 13537/88, 7 maj 1990.

Myrman v. Sweden, application no. 13538/88, 7 maj 1990.

Övrigt

Arbetet: *Efter dagens dom mot Transport: ”Sverigedemokrater kan återvända till facket”*, 2022-12-08, <https://arbetet.se/2022/12/08/efter-dagens-dom-mot-transport-sverigedemokrater-kan-atervanda-till-facket/> (besökt 2024-04-23).

Gustavsson, Sverker, *Föreningars egenmakt hotas*, Dagens Arena, 2021-03-12, <https://www.dagensarena.se/opinion/foreningars-egenmakt-hotas/> (besökt 2024-04-23).

Lag & Avtal, *Transport tar utslutningsrätten till Europadomstolen*, 2023-09-19, <https://www.lag-avtal.se/nyheter/transport-tar-uteslutningsratten-till-europadomstolen/4193775> (besökt 2024-04-23).

Stadgar för Svenska transportarbetareförbundet gällande från 1 januari 2018.

Stadgar för Svenska transportarbetareförbundet gällande från 1 januari 2023.

Litteratur

Cameron, Iain: *An introduction to the European Convention on Human Rights*, 9 uppl., Uppsala 2023.

Hemström, Carl: *Organisationernas rättsliga ställning*, 8 uppl., Stockholm 2011.

Hemström, Carl: *Uteslutning ur ideell förening*, 1 uppl., Stockholm 1972.

Herzfeld Olsson, Petra: *Facklig föreningsrätt som mänsklig rättighet*, 1 Uppl., Uppsala 2003.

Jareborg, Nils: 'Rättsdogmatik som vetenskap', SvJT 2004 s. 1–10.

Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red), *Juridisk metodlära*, 2 uppl, Lund 2018, s. 21–46.

Källström, Kent & Malmberg, Jonas & Öman, Sören: *Den kollektiva arbetsrätten*, 3 uppl., Uppsala 2022.

Selberg, Niklas: 'Associationsrättsliga principer och mänskliga rättigheter. Uteslutning ur ideell förening som är fackförening, arbetstagares föreningsrätt och fackföreningars oberoende', JT 2021/22 s. 159–191.

Stattin, Daniel: 'Uteslutning ur fackförening – några kommentarer', Uppsala faculty of law working paper 2021:2.

Van Hiel, Isabelle: 'The Right to Form and Join Trade Unions Protected by Article 11 ECHR' i: Dorsemont, Filip & Lörcher, Klaus & Schömann, Isabelle (red), *The European Convention on Human Rights and the Employment Relation*, 1 uppl., Oxford 2013, s. 287–308.